

ГРБОВНИЧЕТО НА ВИРГИЛ СОЛИС И НЕГОВОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ РАНИТЕ МОДЕРНИ ИЛИРСКИ ГРБОВНИЦИ

Емир О. Филиповиќ

Универзитет во Сараево
<https://orcid.org/0000-0002-8998-7643>

УДК 929.6(398); 761/.762:929Солис, В.
<https://doi.org/10.47763/mher2219003f>

Рецензирана статија

АПСТРАКТ

Овој труд ја испитува врската помеѓу Грбовничето (*Wappenbüchlein*), објавено во Нирнберг во 1555 година од германскиот графичар Виргил Солис, и збирката на раните модерни илирски грбовници, од кои најстариот може да се датира до крајот на 16 век. По краткиот воведен преглед на животот на уметникот, авторот потоа се обидува да ја утврди улогата и значењето на неговото дело како еден од раните извори за илирската хералдика. Заедно со книгите на други германски автори, како што се Улрих Рихентал, Конрад Гриненберг и Себастијан Минстер, кои биле објавени порано, Грбовничето на Солис послужило како директен образец за авторите на првите илирски грбовници. Тоа го потврдуваат очигледните сличности во насловот, внатрешниот состав и распоредот на грбовите во ова дело и најстариот познат илирски грбовник од 1595 година. Иако важноста на Грбовничето веќе била препознаена во научната литература, никогаш не било анализирано за неговата заслуга како модел за илирските грбовници. Затоа, намерата на овој труд е да се обиде попрецизно да ги утврди местото и улогата на ова дело во воспоставувањето и развојот на илирската хералдика.

Клучни зборови: Виргил Солис, Грбовничето, Илирска хералдика, линорез.

VIRGIL SOLIS' WAPPENBÜCHLEIN AND ITS IMPACT ON EARLY MODERN ILLYRIAN ARMORIALS

Emir O. Filipovic

University of Sarajevo,
<https://orcid.org/0000-0002-8998-7643>

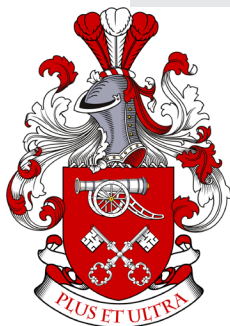
UDC 929.6(398); 761/.762:929Солис, В.
<https://doi.org/10.47763/mher2219003f>

Peer-reviewed article

ABSTRACT

This paper examines the relationship between the *Wappenbüchlein*, published in Nuremberg in 1555 by German printmaker Virgil Solis, and the collection of early modern Illyrian armorials, the oldest of which can be dated to the end of the sixteenth century. After a brief introductory overview of the artist's life, the author then tries to establish the role and significance of his work as one of the early sources for Illyrian heraldry. Along with books of other German authors, such as Ulrich Richental, Conrad Grünenberg and Sebastian Münster, which were published earlier, Solis' *Wappenbüchlein* served as a direct template for authors of the first Illyrian armorials. This is confirmed by the obvious similarities in the title, internal composition and the arrangement of the arms that exist in this work and the oldest known Illyrian armorial from 1595. Although the importance of Solis' *Wappenbüchlein* had already been recognized in scholarly literature, it has never been analysed on its own merit as a role model for Illyrian armorials. Therefore, the intention of this paper is to attempt to determine with more precision the place and role of this work in the establishment and development of Illyrian heraldry.

Keywords: Virgil Solis, *Wappenbüchlein*, Illyrian heraldry, Woodcutting.

Германскиот графичар Виргил Солис (1514 - 1562) бил еден од најпродуктивните и најпочитуваните уметници од Нирнберг од 16 век (Andresen 1864, 316-363; Röttinger 1924, 77-85; O'Dell Franke 1977).¹ Во својата работа тој главно се фокусираше на гравирање, резбање, печатење и илустрирање книги, а неговото најпознато и највлијателно дело биле илустрациите за „Метаморфозите“ на Овидиј, кои подоцна биле опширно копирани и користени во различни изданија дури и по неговата смрт. Во уметничка смисла, Солис најмногу бил под влијание и бил инспириран од неговите современици и сонародници Албрехт Дирер (1471 - 1528) и Питер Флотнер (околу 1485 - 1546) чии дела во голема мера ги користел, додека неговите цртежи биле најпознати по елаборираните украсни шари кои успешно ги комбинирал со арабески мотиви и слики на растенија и животни. Како еден од најзначајните дизајнери на гравирани орнаменти, тој тесно соработувал со други мајстори и златари во Нирнберг (Evans 1989, 89). Тој им продавал дизајни, кои потоа тие ги користеле како модели за украси на чинии, чаши, приврзоци, обетки, ѓердани, токи за ремени, рачки од мечеви, па дури и на пиштоли (Pyhrr 1987, 153).

Солис имал сопствена работилница во Нирнберг, која изработила повеќе од 2000 слики во периодот помеѓу 1542 и 1562 година, што го направило богат и познат дури и за време на неговиот живот. Иако повеќето од неговите дела се потпишани со неговиот карактеристичен монограм, му се припишува авторство само на околу 800 слики. Другите уметнички дела биле направени од неговите ученици и соработници, од кои некои биле негови синови (Turner 1996, 43), бидејќи потписот на Солис подоцна станал заштитен знак на целата работилница (Brulliot 1832, 413). Покрај тоа, по смртта на Солис, неговиот главен асистент Балтасар Јенихен се оженил со неговата сопруга и ја презел работилницата која продолжила да продава слики со послаб квалитет украсени со монограмот на Солис (Turner 1996, 43).

Иако создал голем број значајни уметнички дела, Виргил Солис е особено интересен за историчарите на хералдиката поради неговото објавување на грбовник што се состои од не повеќе од педесет страници, но кој вклучува некои грбови кои обилно биле користени во грбовниците на

The German printmaker Virgil Solis (1514-1562) was one of the most productive and most respected Nuremberg artists of the sixteenth century (Andresen 1864, 316-363; Röttinger 1924, 77-85; O'Dell Franke 1977)¹. In his work he mainly focused on engraving, etching, woodcarving, printing and illustrating books, with his most famous and most influential work being the illustrations for Ovid's *Metamorphoses* which were later extensively copied and used in various editions even after his death. In an artistic sense, Solis was mostly influenced and inspired by his contemporaries and fellow countrymen Albrecht Dürer (1471-1528) and Peter Flötner (c. 1485-1546) whose works he largely used, while his drawings were best known for the elaborate decorative patterns that he successfully combined with arabesque motifs and images of plants and animals. As one of the most significant designers of engraved ornaments, he closely cooperated with other masters and goldsmiths in Nuremberg (Evans 1989, 89). He would sell them designs which they then used as models for decorations on bowls, glasses, pendants, earrings, necklaces, belt buckles, sword handles and even on guns (Pyhrr 1987, 153).

Solis was the proprietor of his own workshop in Nuremberg which produced more than 2000 pictures in the period between 1542 and 1562, making him rich and famous even during his lifetime. Although most of his works were signed with his characteristic monogram, he was attributed authorship of only about 800 pictures. Other art pieces were made by his disciples and co-workers, some of whom were his sons (Turner 1996, 43), since Solis' signature subsequently became the trademark of the whole workshop (Brulliot 1832, 413). Moreover, after Solis' death, his main assistant Balthasar Jenichen married his wife and took over the workshop which continued to sell lower quality pictures embellished with Solis' monogram (Turner 1996, 43).

Even though he produced a great number of significant artworks, Virgil Solis is particularly interesting to historians of heraldry for his publication of an armorial that consists of not more than fifty pages but which includes some coats of arms that were abundantly used in the armorials of Illyrian heraldry. This booklet was

илирската хералдика. Оваа брошура доби навистина долг наслов и затоа е попозната само како Грбовничче (*Wappenbüchlein*) (Solis 1555). Објавен е во Нирнберг во 1555 година и содржи грбови на папи, кардинали, архиепископи, бискупи, разни европски кралства, војводства, кнежевства и благородници, како и многу фиктивни грбови на вистински и измислени земји од Африка и Азија. Бидејќи книгата била објавена во ограничен тираж и поради тоа што интересот за неа подоцна се намалил поради појавата на слични публикации, кон крајот на 19 век грбовникот на Солис претставувал вистинска реткост. Потоа бил факсимилно препечатен по првпат во Минхен во 1882 година во публикации на стари илустрации (Solis 1882), а потоа бил објавен во уште неколку наврати во текот на 20 век.

Во споредба со другите современи грбовници, делото на Солис има некои карактеристики. Текстуалните објаснувања се целосно намалени и во повеќето случаи практично и не постојат, грбовите не се блазонирани или опишани, туку се наредени еден до друг и исцртани со остри и јасни црни линии. Вниманието дадено на најситните детали ја открива раката на самоуверен и вешт уметник чие гравирачко искуство може да се види низ целата работа. Одредено украсно претерување може да се забележи во украсувањето на некои позначајни грбови, особено на челенката и на мантијата, што во суштина било во согласност со вкусот и модата од времето кога е создадено Грбовниччето. Можеби највпечатлива и најпрепознатлива карактеристика на ова дело е фактот што сите грбови се претставени без никакви бои. Солис ги означил боите во својата работа со примена на методот на означување во кој боите беа претставени како кратенки во инаку празните полиња на хералдичките достигнувања.² Испуштањето на боите е клучно во разбирањето на хералдичкиот израз што го прави грбовникот на Солис различен од другите современи дела од тој вид.¹ Поради ова, целото дело останало карактеризирано со едноставност, минимализам и штедење.

Значењето на оваа брошура за илирската хералдика лежи во фактот што таа послужила како директен модел за составувањето на најраниот познат илирски грбовник, кој потоа бил копиран и следен од сите други. И покрај тоа што се претпоставува дека најстарото такво

given a really long title and is therefore better known only as the *Wappenbüchlein* (Solis 1555). It was published in Nuremberg in 1555 and contains symbols of Popes, cardinals, archbishops, bishops, various European kingdoms, duchies, principalities and noblemen as well as many fictitious coats of arms of real and made-up countries of Africa and Asia. Since the book was published in a limited print run and as the interest in it later decreased due to the appearance of similar publications, by the end of the nineteenth century Solis' Armorial represented a true rarity. It was then reprinted for the first time in Munich in 1882 in the edition of facsimile publications of old illustrations (Solis 1882), and after that it was published on several more occasions during the twentieth century.

Compared to other contemporary armorials, Solis' work has some characteristic features. Textual explanations are completely reduced and, in most cases, virtually non-existent, the coats of arms are not blazoned or described but are ordered one next to the other and drawn with sharp and clear black lines. Attention given to the tiniest details reveals a hand of a confident and skilful artist whose engraving experience can be seen throughout the whole work. A certain amount of decorative exaggeration can be noticed in the adornment of some more significant coats of arms, especially on the crest and the mantle, which was essentially in accordance with the taste and fashion of the time when the *Wappenbüchlein* was created. Perhaps the most remarkable and distinctive feature of this work is the fact that all coats of arms were represented without any colours. Solis designated the colours in his work by applying the method of tricking in which the colours were represented as abbreviations in the otherwise empty fields of the heraldic achievements.² The omission of colours is crucial in the understanding of the heraldic expression that makes Solis' Armorial different from other contemporary works of that kind.³ Because of this, the whole work remained characterized by simplicity, minimalism and austerity.

The importance of this booklet for Illyrian heraldry lies within the fact that it had served as a direct model for the composition of the earliest known Illyrian armorial which was subsequently copied and followed by all others. Even though it

постојно дело, грбовникот Корениќ-Неориќ од 1595 година, бил само имитација на претходно изгубен оригинал, нема причина да се сомневаме дека можеби претставувал вистинска копија на претпоставениот „оригинален протограф.“ (Solovjev 1954, 131). Затоа, би било корисно да се споредат некои од најзначајните карактеристики на овие два грбовници за да се утврди степенот на нивните сличности и разлики.

Извонредната сличност меѓу латинските наслови на Солис и Корениќ-Неориќ, Александар Соловјев веќе ја забележал уште во 1932 година во неговиот детален труд за илирската хералдика (Solovjev 1932, 79-125). Имено, тој забележал дека насловите на овие два дела се разликуваат само во одредени помали детали и на тој начин заклучил дека анонимниот композитор на грбовникот на Корениќ-Неориќ сигурно ја консултирал книшката на Солис. Разликата меѓу двата наслови е во тоа што во Илирскиот грбовник *Римска Империја* била изменета во *Илирска Империја*, додека името на авторот Виргил Солис, „уметник и граѓанин на Нирнберг“ (*Pictor ac civis Norimbergensis*), е сменето во Станислав Рупчиќ, „хералд на императорот Стефан Стефан Немањик“ (*rex insigniarum domini Imperatoris Stephani Stephani Nemagnich*).

Паралелните латински наслови на двете книги служат како јасна илустрација за фактот дека авторот на илирскиот грбовник се потпира на насловот на книгата на Солис менувајќи го според неговите потреби (сл. 1).

Заедно со насловот, Грбовниче служел и како

is assumed that the oldest such existing work, the Korjenić-Neorić armorial from 1595, was merely an imitation of an earlier lost original, there is no reason to doubt that it might have represented a true copy of the assumed “original protograph” (Solovjev 1954, 131). Therefore, it would be useful to compare some of the most significant characteristics of these two armorials in order to determine the extent of their similarities and differences.

The remarkable resemblance between the Latin titles of Solis’ and the Korjenić-Neorić armorials were already noticed by Aleksandar Solovjev as early as 1932 in his detailed work about Illyrian heraldry (Solovjev 1932, 79-125). Namely, he remarked that the titles of these two works differed only in certain smaller details and thus concluded that the anonymous composer of the Korjenić-Neorić armorial must have consulted Solis’ booklet. The difference between the two titles is that in the Illyrian armorial *Roman Empire* was altered into *Illyrian Empire*, while the name of the author Virgil Solis, “artist and citizen of Nuremberg” (*Pictor ac civis Norimbergensis*), was changed into Stanislav Rupčić, “King of Arms of the Emperor Stefan Stefan Nemanjić” (*rex insigniarum domini Imperatoris Stephani Stephani Nemagnich*).

The parallel Latin titles of both books serve as a clear illustration of the fact that the author of the Illyrian armorial relied on the title of Solis’ book modifying it according to his needs (Fig. 1).

Along with the title, the *Wappenbüchlein* also served as inspiration for the internal

Wappenbüchlein (1555.):

Libellvs scutorum seu signorum publicorum Regnorum ac statuum sacri Romani Imperii, quæ singulari diligentia, cura & industria imaginibus ac coloribus suis expressit Virgilius Solis Pictor ac civis Norimbergensis.

Ad honorem Cæsarae et Regiæ Maiestatis, nec non Pontificæ Sanctitatis, ac reliquorum Regum Electorum, Principum ac statuum, in quorum tutela fundamenta et munimenta sacri Romani Imperii consistunt.

Korjenić-Neorić (1595.):

Libellvs sanctorum patronum et publicarum insigniarum Regnorum et familiarum illustrium Illyrici Imperii, quas magna cura singularique diligentia collegit atque depinxit Stanilaus Rubcich, Rex insigniarum domini Imperatoris Stephani Stephani Nemagnich.

In laudem Cæsarae ac Regiæ Maiestatis et reliquorum Principum, Ducum, Marchionum, Comitum, Vicecomitum, Equitum et Nobilium totius Illyriæ, sub quorum protectione fundamenta monimenta que elusdem Illyrici Imperii consistunt.

Сл./Fig. 1

инспирација за внатрешната композиција и распоредот на грбовите во илирските грбовници. Првиот дел од делото на Солис, кој беше посветен на свештенството (*Wappen Des Baystlichen Stinndts. Der Heyligen Römischen Christlichen Kirchen. Bäpstlicher heyligkeit. Cardinaln vnnd Bischoffen*), одговара на сликите на папата Гргур и светците заштитници во илирските грбовници. Потоа следува големиот, царски грб на Светото Римско Царство (*Des Heiligen Romsichen Kaiserthvm Wappen*) и Светото Римско Кралство (*Des Heiligen Romischen Konigreichs Wappen*), потоа следуваат симболите на црковните великодостојници, кои силно наликуваат на украсите и композицијата на комплексниот, но целосно измислен грб на императорот Стефан Душан, кој може да се најде на првите страници на илирските грбовници.

Потоа следуваат грбовите на дванаесет кралства кои биле потчинети на „Римската христијанска монархија“ (*Die XII Khvnigreich so Vnder die Romisch Cristlichen Manarchey Gezelt Wer*). Панданите на овие грбови во илирските грбовници се грбовите на десет јужнословенски (т.е. илирски) земји кои ја формираат измислената „Илирска Империја“. По кралските грбови следуваат грбовите на седум избрани кнезови (*Die VII Chvrfvrsten*) и многубројни грбови на благородници од Светото Римско Царство (*Des Heiligen Romischen Reichs Officierten Glid' Nach Ordnung; Die III Sevle oder Herz; Die III Margraven; Die III Bvrkgraven; Die III Lantgraven; Die III Graven; Die III Riter; Die III Stet; Die III Dorffer; Die III Pavrn*), кои одговараат на грбовите на владетелите и благородниците во илирските грбовници.

Споредбата на распоредот на овие два грбовници треба да заврши тука бидејќи е повеќе од очигледно дека концептот на Солис не одговарал целосно на составувачот

composition and the arrangement of arms in the Illyrian armorials. The first part of Solis' work which was devoted to the clergy (*Wappen Des Baystlichen Stannchts. Der Heyligen Römischen Christlichen Kirchen. Bäpstlicher heyligkeit. Cardinaln vnnd Bischoffen*), corresponds to the images of Pope Gregory and the patron saints in Illyrian armorials. The large, imperial coat of arms of the Holy Roman Empire (*Des Heiligen Romsichen Kaiserthvm Wappen*) and the Holy Roman Kingdom (*Des Heiligen Romischen Konigreichs Wappen*), that follow the symbols of church dignitaries, strongly resemble the decorations and composition of the complex but entirely fictional coat of arms belonging to Emperor Stefan Dušan that can be found on the opening pages of Illyrian armorials.

These are then followed by the coats of arms of twelve kingdoms which were subjected to the “Roman Christian Monarchy” (*Die XII Khvnigreich so Vnder die Romisch Cristlichen Manarchey Gezelt Wer*). The counterparts to these coats of arms in the Illyrian armorials are the coats of arms of ten South-Slavic (i.e. Illyrian) lands that form the invented “Illyrian Empire”. Royal coats of arms are followed by the coats of arms of seven prince-electors (*Die VII Chvrfvrsten*), and numerous coats of arms of noblemen from

the Holy Roman Empire (*Des Heiligen Romischen Reichs Officierten Glid' Nach Ordnung; Die III Sevle oder Herzogen; Die III Margraven; Die III Bvrkgraven; Die III Lantgraven; Die III Graven; Die III Riter; Die III Stet; Die III Dorffer; Die III Pavrn*), that correspond to the coats of arms of rulers and noblemen in the Illyrian armorials.

The comparison of the arrangement of these two armorials should end there since it is more than obvious that Solis' concept did not completely suit the compiler of the Illyrian

Сл./Fig. 2

на илирските грбови. Имено, германскиот уметник продолжил да ги претстави грбовите на наследните земји на римскиот крал Фердинанд (*Des Romischen Kvnigs Ferdinandi Erblandische Wappen*) (сл. 2), и грбовите на различни кралства, принцови, витези и војводи. Покрај ова, на самиот крај од својата работа ги објавил првите три грба во светот (*Die Ersten III Wappen in der Welt*), грбовите на тројцата мудреци (*Die Heiligen Drey Khvnig*), како и фиктивните грбови на некои туѓи земји (*Die Avslendtischen Khvnigreichen*). Напротив, составувачот на илирскиот грбовник решил да ги изостави сите овие грбови во своето дело кои ги заменил со грбовите на разни семејства од „пониските“ благородници во таканаречената „Илирска Империја“.

Покрај споменатите паралели, илирскиот и Солисовиот грбовник се разликуваат во неколку многу важни детали. Грбовите во илирскиот грбовник се насликани во живописни бои, при што на секој му е доделена посебна страница, додека Солис, чија книга нема никаква боја, поставувал неколку грбови на една страница (понекогаш четири, пет, девет, а најчесто дванаесет). Клучната варијација се рефлектира во различните форми на штитови и украси во грбовите, како и во различно изведените натписи над штитовите кои во илирскиот грбовник биле редовно испишани во ленти и поставени над или под грбовите.

И покрај сите овие навидум значајни визуелни разлики и фактот дека аранжманот што го користел Солис бил донекаде стандарден во тогашните грбовници, сличноста во насловот и хронолошката близина меѓу двете дела исклучуваат секаков вид случајност. Не може да има сомневање дека анонимниот автор на грбовникот Корениќ-Неориќ го користел Солисовото Грбовниче како директен извор и инспирација во концептуална смисла.

coats of arms. Namely, the German artist went on to present the coats of arms of the hereditary lands of Roman King Ferdinand (*Des Romischen Kvnigs Ferdinandi Erblandische Wappen*) (Fig. 2), and the coats of arms of various kingdoms, princes, knights and dukes. Beside this, at the very end of his work, he published the first three coats of arms in the world (*Die Ersten III Wappen in der Welt*), the coats of arms of the Three Magi (*Die Heiligen Drey Khvnig*), as well as the fictitious coats of arms of some foreign lands (*Die Avslendtischen Khvnigreichen*). On the contrary, the composer of the Illyrian armorial decided to omit all of these coats of arms in his work which he replaced with the coats of arms of various noble families of “lower” standing from the so-called “Illyrian Empire”.

Apart from the mentioned parallels, the Illyrian and Solis’ armorials differ in several very important details. The coats of arms in the Illyrian armorial are painted in vibrant and vivid colours, each one being allocated a separate page, whereas

Solis, whose book lacks any colour, used to place several coats of arms on one page (sometimes four, five, nine and most frequently twelve). The key variation is reflected in the distinct shapes of shields and decorations in the coats of arms as well as in the differently executed inscriptions above the escutcheons which in the Illyrian armorial were regularly written in scrolls and placed above or below the coats of arms.

Despite all these seemingly significant visual differences and the fact that the arrangement used by

Solis was somewhat of a standard in the armorials of that time, the resemblance in the title and the chronological proximity between the two works exclude any kind of coincidence. There can be no doubt that the anonymous author of the Korjenić-Neorić armorial used Solis’ *Wappenbüchlein* as a

Сл./Fig. 3

Настрана од сите размислувања наведени погоре, ова дополнително се потврдува и со фактот дека идејата на Виргил Солис, кој се обидел да ја прикаже славата на Германската Империја, целосно одговара на поимот за големото Илирско Царство, кое било прифатено и промовирано од анонимниот составувач на илирскиот грбовник.

Забележливо е и тоа што некои грбови претставени во книгата на Солис се најдоа и во илирската хералдика. Тоа се, пред сè, два грба на Хрватска (Croacien и Khvnigreich Croacien), Славонија (Sclavonien и Khvnigreich Schlafanien) и Далмација (Dalmacien и Khvnigreich Dalmacien) (сл. 3); грбовите на Хрватска (Khvnigreich Crawacien) кои се сметаат за грбови на Приморје во илирските грбовници и кои се тесно поврзани со хералдичкото наследство на Хрвоје Вукчиќ, војвода од Сплит; грбот на српскиот деспот (*Herczog von Dispot*); и грбот на „војводата од Босна во Турција“ (*Herczog von Wasen in Turkey*), кои во подоцнежните времиња станаа грбови на цела Босна (сл. 4).

Македонскиот историчар Александар Матковски, познат експерт за јужнословенската хералдика и илирските грбовници, додека го опишува Грбовничето на Солис во еден од неговите написи го помешал овој симбол на босанскиот војвода за фиктивниот грб на Отоманската Империја. Така, тој тврдеше дека ова хералдичко достигнување во грбовникот било само „Wappen Turkey“, и дека грбот биле едноставно достигнување, без тинктури. Потоа заклучил: „Il faut souligner que ce blason deviendra plus tard le blason konstant de Bosnie“ (Matkovski 1974, 261). Ова тврдење не може да издржи бидејќи грбот на Отоманската Империја не е присутен во грбовникот на Солис, а етикетата јасно кажува дека грбот му припаѓал на „[Herczog] v[on] Wasen in Turkey“, што е речиси буквално ископирано од натписи пронајдени во

direct source and inspiration in a conceptual sense. Aside from all the considerations stated above, this is also further confirmed by the fact that the idea of Virgil Solis, who tried to portray the glory of the German Empire, completely corresponds to the notion of the great Illyrian Empire which was embraced and promoted by the anonymous composer of the Illyrian armorial.

It is also conspicuous that some arms presented in Solis' book also found their way into Illyrian heraldry. These are, above all, two coats of arms of Croatia (*Croacien* and *Khvnigreich Croacien*), Slavonia (*Sclavonien* and *Khvnigreich Schlafanien*) and Dalmatia (*Dalmacien* and *Khvnigreich Dalmacien*) (Fig. 3); the arms of Croatia (*Khvnigreich Crawacien*), which are considered as the arms of Primorje in Illyrian armorials, and which are closely connected to the heraldic legacy of Hrvoje Vukčić, Duke of Split; the arms of the Serbian Despot (*Herczog von Dispot*); and the arms of the “Duke of Bosnia in Turkey” (*Herczog von Wasen in Turkey*), which in later times became considered as the arms of the whole of Bosnia (Fig. 4).

Macedonian historian Aleksandar Matkovski, a well-known expert in South-Slavic heraldry and Illyrian armorials, whilst describing Solis' *Wappenbüchlein* in one of his articles, mistook this symbol of the Bosnian Duke for the fictitious arms of the Ottoman Empire. He thus claimed that the sign above this escutcheon in the armorial was merely “Wappen Turkey”, and that the arms were a simple achievement, with no tinctures. After that, he concluded: “Il faut souligner que ce blason deviendra plus tard le blason constant de Bosnie” (Matkovski 1974, 261). This claim cannot stand as the arms of the Ottoman Empire are not present in Solis' Armorial, and the label clearly states that the arms belonged to the “[Herczog] v[on] Wasen in Turkey”, which

Сл./Fig. 4

грбовниците на Улрих Рихентал (Von dem Edlen wolgeborenen Herzog von Possen in der Thürgey) и Конрад Груненберг (Der Herczog von Bossen in der Turgy) од 15 век (Thallóczy 1914, 292).

За разлика од споменатите грбови, симболот за Босанското Кралство (Khvniereich Wassen), кој Виргил Солис, исто така, го препишал од Улрих Рихентал, не бил вклучен во илирските грбовници (сл. 5). Тој постепено испаднал од употреба и за последен пат е виден во грбовникот на Солис и некои други германски дела од 16 век.

Од достапните извори може да се заклучи дека Виргил Солис не бил оригинален во зачнувањето на грбовите на Приморје, Босна и босанскиот војвода, кои само делумно припаѓаат на вистински историски и хералдички традиции. Во ова тој повеќе ги следел своите претходници, најважните Улрих Рихентал и Конрад Гриненберг. Освен визуелната сличност на дизајните на грбови, тој се потпираше и на нивните дела од кои ги препишувал натписите. Според тоа, грбовите на Приморје од илирските грбовници, Солис ги прикажува како грбови на Кралството Хрватска (Khvniereich Crawacien), што е во целосна согласност со грбовниците на Рихентал и Гриненберг, кои исто така сметале дека овој симбол ѝ припаѓа на Хрватска. Значењето на оваа замена сè уште не е познато, иако може да претпоставиме дека има свои корени во недоразбирањето дека грбот на војводата Хрвоје Вукчиќ, кој некогаш бил господар на далматинското крајбрежје, на некој начин станал поврзан со грбовите на Приморје во обликот во кој го среќаваме во подоцнежните грбовници на илирската хералдика (Thallóczy 1892, 170-187). Солис го користел и грбовникот на Улрих Рихентал за да ги состави краците на Босанското Кралство, а потеклото на овој симбол сè уште претставува хералдичка загатка која допрва треба да се реши (Solovjev 1954, 97).

Сл./Fig. 5

is almost literally copied from the inscriptions found in the armorials of Ulrich Richental (*Von dem Edlen wolgeborenen Herzog von Possen in der Thürgey*) and Conrad Grünenberg (*Der Herczog von Bossen in der Turgy*) from the fifteenth century (Thallóczy 1914, 292).

As opposed to the mentioned arms, the symbol for the Bosnian Kingdom (*Khvniereich Wassen*) which Virgil Solis also copied from Ulrich Richental was not included in Illyrian armorials (Fig. 5). It gradually fell out of use and is seen for the last time

in Solis' Armorial and some other German works of the sixteenth century.

From available sources it can be concluded that Virgil Solis was not original in conceiving the arms of Primorje, Bosnia and the Bosnian Duke, which only partially belong to real historical and heraldic traditions. In this he rather followed his predecessors, most importantly Ulrich Richental and Conrad Grünenberg. Apart from the visual similarity of the armorial designs, he also relied on their works from which he copied the inscriptions. Therefore, the arms of Primorje from the Illyrian armorials are presented by Solis as the arms of the Kingdom of Croatia (*Khvniereich Crawacien*), which is in complete accordance with the armorials of Richental and Grünenberg, who also considered this these arms to have belonged to Croatia. The significance of this substitution is still unknown even though we could presume that it has its roots in the misunderstanding that the coat of arms of Duke Hrvoje Vukčić, who was once the lord of the Dalmatian coastland, somehow became associated and connected to the arms of Primorje in the shape and form in which we encounter it in later armorials of Illyrian heraldry (Thallóczy 1892, 170-187). Solis also used the armorial of Ulrich Richental in order to compose the arms of the Bosnian Kingdom, and the origins of this symbol

Грбот на босанскиот војвода, кој може да се види во грбовниците од 15 и 16 век, го анализираше Лajoш Талочи (Thallóczy 1914, 285-293), но нивната генеза убедливо ја објаснил Александар Соловјев (Solovjev 1954, 99). Имено, тој успеал да демонстрира дека овој симбол бил вклучен во грбовникот на Рихентал како наведен грб на Хрвоје Вукчиќ, кој во тоа време бил сојузник со Османлиите, непријателите на кралот Сигисмунд од Луксембург. Бидејќи Османлиите извојувале убедлива победа над унгарската војска во Босна во 1415 година, можеби со помош на Хрвоје, босанскиот војвода бил осуден како предавник, паган, противник на христијанството и отомански вазал, па составувачот на грбовникот создал за него целосно фантастичен и бизарен нов симбол – две вкрстени гранки со црнечки глави – кој требало верно да го репродуцира предавството на Хрвоје Вукчиќ и да ја претстави Босна како егзотична и паганска земја.³

Во подоцнежните дела, како што е „Космографијата“ на Себастијан Минстер (Münster 1552, 915), грбот на босанскиот војвода станал грб на Босна бидејќи целосно одговарал на гореспоменатата идеја. Тој претрпел одредени промени во следните фази од својот развој, а вкрстените гранки стануваат назабени греди, додека на црнечките глави им биле додадени долги коси и круни. Бидејќи Виргил Солис не го копираше грбот на Минстер на Босна, може слободно да се претпостави дека тој дури и не ја користел својата работа во процесот на составување на неговото Грбовничко.

ЗАКЛУЧОК

Историографијата покажала дека авторот на илирскиот грбовник зел податоци и инспирација од различни извори, кои успешно ги комбинирал селективно користејќи ги достапните материјали. Меѓу книгите што ги користел, истакнатата улога има Грбовничкото „Wappenbüchlein“ на Виргил Солис, кој послужил како модел за хералдичко изразување на идејата за измислената „Илирска Империја“. Поради едноставноста и сличноста во идеолошка смисла, работата на Солис одигра важна улога во концептуалното уредување на подоцнежните илирски грбовници. Совршено се вклопи во личните аспирации на членовите на семејството Охмучевиќ, кои ги користеа овие фалсификувани грбовници со цел да се промовираат и да ја

still represent a heraldic puzzle which is yet to be solved (Solovjev 1954, 97).

The arms of the Bosnian Duke, which can be seen in the fifteenth- and sixteenth century armorials, has been analysed by Lajos Thallóczy (Thallóczy 1914, 285-293), but its genesis was convincingly explained by Aleksandar Solovjev (Solovjev 1954, 98-99). Namely, he managed to demonstrate that this symbol was included in Richental's armorial as the supposed arms of Hrvoje Vukčić who was at the time allied with the Ottoman Turks, the enemies of King Sigismund of Luxembourg. Since the Ottomans won a resounding victory over the Hungarian army in Bosnia in 1415, perhaps with Hrvoje's help, the Bosnian Duke was denounced as a traitor, pagan, adversary of Christendom and Ottoman vassal, so the compiler of the armorial created for him a completely fantastic and bizarre new symbol – two crossed branches with Moorish heads – which was supposed to reproduce faithfully the treachery of Hrvoje Vukčić and present Bosnia as an exotic and pagan land.⁴

In later works, such as the *Cosmographia* of Sebastian Münster (Münster 1552, 915), the arms of the Bosnian Duke became the arms of Bosnia as they fully corresponded to the above-mentioned idea. They underwent certain changes in the subsequent stages of their development, and the crossed branches become serrated beams, while the Moorish heads were given long hair and crowns. As Virgil Solis did not copy Münster's arms of Bosnia, it can safely be assumed that he did not even use his work in the process of compiling his *Wappenbüchlein*.

CONCLUSION

Historiography has shown that the author of the Illyrian armorial took his information and inspiration from various sources which he successfully combined selectively approaching the available materials. Amongst the books he used, a prominent role belongs to Virgil Solis' *Wappenbüchlein* which served as a model for the heraldic expression of the idea about the fictional "Illyrian Empire". Because of the simplicity and similarity in an ideological sense, Solis' work played an important part in the conceptual arrangement of the later Illyrian armorials. It fitted perfectly into the personal aspirations of the members of the Ohmućević family who used

подобрат својата позиција во општеството.

Во однос на грбовите на јужнословенските земји кои се појавуваат во неговата книга, Виргил Солис никогаш не бил оригинален или иновативен. Тој по прво ги зел од делата на Улрих Рихентал, авторот на повеќето измислени хералдички грбови кои можат да се најдат во подоцнежните илирски грбовници. Анонимниот составувач на првиот илирски грбовник бил нешто покреативен и повешт во својот пристап, бидејќи покрај грбовите што ги презел од Рихентал, Гриненберг, Минстер и Солис, во своето дело вклучил и некои автентични хералдички грбови, кои се засновале на оригинални извори од средновековниот период, како што се монети, печати или знамиња. Ова секако е направено со цел да се зголеми кредибилитетот на работата и да се даде очигледен локален квалитет. Со оглед на фактот дека илирскиот грбовник на Охмучевиќ бил наменет за странска публика, било неопходно да се вклучи хералдичкиот репертоар на грбови кои веќе се користеле и биле познати во западните хералдички извори за да се зачува веродостојноста на целото дело. Може да се каже дека оваа околност била еден од значајните завршни фактори кои овозможиле понепречен и полесен прием на илирската хералдика во западноевропските хералдички кругови, но и кај локалното население на Балканот, кое ги заборавило хералдичките традиции од претходните времиња.

БЕЛЕШКИ • NOTES

¹ Овој труд првично излезе на хрватски под наслов „Grbovnik Virgila Solisa i ilirska heraldika“ и беше објавен во списанието *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 41 (2009), 187-199. Благодарен сум на Уредничкиот одбор на списанието за нивната љубезна дозвола да го преводам и приспособам делото на англиски јазик.

This paper initially appeared in Croatian under the title “Grbovnik Virgila Solisa i ilirska heraldika” and was published in the journal *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 41 (2009), 187-199. I am grateful to the Editorial Board of the journal for their kind permission to translate the work into English and adapt it for the purposes of publication in the *Macedonian Herald*.

² Кратенките се дадени на самиот почеток на книгата; затоа **b.** означува сина боја (*Blaw – Caelestmus*), **w.** бело (*Weys – Albus*), **g.** жолта (*Gelb – Croceus*), **gr.** зелена (*Grün – Viridis*), **r.** црвено (*Rot – Ruber*), **br.** кафеава (*Braun – Purpurcus*), **a f.** оган (*Feuerfarb – Igneus*), т.е. комбинација од црвено и жолто. Црната боја имала своја тинктура (*Schwarz hat sein selbe aigne farb – Niger suo ipsius colore expressus est*), што значело дека била претставена на оние гр-

бови кои имале црни елементи.

The abbreviations are given in the very beginning of the book; therefore **b.** designates blue (*Blaw – Caelestmus*), **w.** white (*Weys – Albus*), **g.** yellow (*Gelb – Croceus*), **gr.** green (*Grün – Viridis*), **r.** red (*Rot – Ruber*), **br.** brown (*Braun – Purpurcus*), **a f.** fire (*Feuerfarb – Igneus*), i.e. a combination of red and yellow. Black had its own tincture (*Schwarz hat sein selbe aigne farb – Niger suo ipsius colore expressus est*), which meant that it was represented on those arms which had black elements.

³ Во текстот даден на германски и латински на самиот крај од своето дело, Виргил Солис ги покани читателите да ги обојат грбовите според нивното знаење и затоа да ги поправат сите потенцијални грешки што ги направил.

In the text given in German and Latin at the very end of his work, Virgil Solis invited the readers to colour in the coats of arms according to their knowledge and therefore correct all of the potential mistakes he made:

Wievoll ich dise Wappen One yemandts verklaynerung meynes höchsten vermugen vnd fleiß gemacht hab, So ist demnach an menigklich was Eeren Wirden standts oder wesens die sein mein hochfreuntlich bit

wollen in solch mein mühe vnd arbeit gefallen lassen vnd ob etwan armiger mangel an einem wappen oder desselben farben gefunden würde dasselb in keinem vnguten aufnehmen sonder dasselb nach seinem gefallen Corrigiern vnd endern das bin ich vmb einen yeden seinem standt nach in alter gebuer vnnnd freundschaft zuuerschulden vrbuetic vnnnd willig.; Haec statuum Sacri Romani Imperii insignia sine cuiusque iniuria, qua potui diligentia imaginibus expressi, ac rogo uniuersos et singulos, cuiuscunque ordinis, dignitatis, status ac conditionis fuerint, vt hanc meam operam aequi bonique consulant, et si quid occurrat uel inter imagines ipsas, uel inter colores, quod reprehensionem aliquam mereri uideatur, errori meo pro sua sapientia ueram concedant ac pro suo arbitrio id corrigant et mutant, Id pro cuiusque statu et conditione ac mea tenuitate ommigenere officii et stadii referam ubicunque potero.

- 4 Рихентал цртал слични грбови за далечни и пагански земји што не му биле познати, како што е, на пример, Етиопија. Анализирајќи ја вистинската заднина на фиктивните грбови кои почнале да се појавуваат во европската хералдика на крајот на средниот век, најпознатиот германски хералдички историчар од 20 век, Отфрид Нојбекер, покажал кои грбови на босанскиот војвода од германските грбовници биле создадени во тоа време. Тој сметал дека потеклото на овој симбол треба да се бара во неговата сличност со грбовите на Етиопија. Според неговото толкување, оваа хералдичка сличност треба да се разгледа во контекст на сличноста меѓу името на Кралството Саба и

српскиот Свети Сава кој почнал да се појавува во името на Војводството Свети Сава основано од босанскиот војвода Стјепан Вукчиќ долго пред 1448 година. И самиот Нојбекер признал дека нема дефинитивно решение за ова прашање, оставајќи го прашањето отворено за другите истражувачи. Neubecker 1972, 397-402.

Richental drew similar arms for distant and pagan lands that he was unfamiliar with, such as, for instance, Ethiopia. Analysing the true background of the fictitious arms which began appearing in European heraldry at the end of the Middle Ages, the most famous German heraldic historian of the twentieth century, Ottfried Neubecker, pointed towards the arms of the Bosnian Duke from the German armorials which were created at the time. He thought that the origins of this symbol should be sought in its similarity to the arms of Ethiopia. According to his interpretation, this heraldic resemblance should be considered in the context of the similarity between the name of the Kingdom of Saba and the Serbian Saint Sava who began appearing in the name of the Duchy of St. Sava founded by Bosnian Duke Stjepan Vukčić in 1448. Even though this conception is in complete accordance with the way in which medieval heralds conceived the coats of arms of distant lands and countries, it is very difficult to prove Neubecker's thesis, particularly as this symbol appears as the arms of the Bosnian Duke long before 1448. Neubecker himself also admitted that he did not have a definitive solution for this issue, leaving the question open to other researchers. Neubecker 1972, 397-402.

ИЛУСТРАЦИИ • ILLUSTRATIONS

©The Trustees of the British Museum

Сл. /Fig. 2. Des Romischen Kvnigs Ferdinandi Erblandische Wappen

Сл. /Fig. 3. Khvngreiche

Сл. /Fig. 4. Herzogen

Сл. /Fig. 5. Khvngreiche

БИБЛИОГРАФИЈА • BIBLIOGRAPHY

Andresen, Andreas (1864), "Die Holzschnittwerke des Virgil Solis", *Archiv für die Zeichnenden Künste mit besonderer beziehung auf Kupfersticher- und Holzschneidekunst und ihre Geschichte*, Jhg. 10, Leipzig.

Brulliot, François (1832), *Dictionnaire des Monogrammes, Marques figurées, Lettres initiales, Noms abrégés etc*, Première partie, Munich.

Evans, Joan (1989), *A History of Jewellery, 1100-1870*, New York.

Neubecker, Ottfried (1972), "Realitätsgehalt der sogenannten Phantasiewappen", in: *Genealogica et heraldica (10. Internationaler Kongreß für genealogische und heraldische Wissenschaften – Kongressberichte)*, Vol. I, Wien.

Matkovski, Aleksandar (1974), "Les blasons représentant l'Empire Ottoman en Europe", *Balkanica*, Vol. V, Beograd.

Münster, Sebastian (1552), *Cosmographiae uniuersalis Lib. VI*, Basileæ.

O'Dell-Franke, Ilse (1977), *Kupferstiche und Radierungen aus der Werkstatt des Virgil Solis*, Wiesbaden.

Pyhrr, Stuart W. (1987), "A Pair of Wheel-Lock Pistols Attributed to Wolf Lucz of Mergenthal", *Metropolitan Museum Journal*, Vol. 22, New York.

Solis, Virgil (1555), *Wappenbüchlein: Zu Ehren Der Römischen Kay[ser] vnd Kü[niglicher] M[ayestat]*,

auch Bästlicher Heyligkeit, sambt anndern der Fürnemsten auslendischen Königreichen, Churfürsten, Fürsten vnd gemeinen stenden. Darauf des Heyligen Römischen Reychs grundtveste geyflanket vnd geordnet ist. Souil derselben Wappen zübethumen sind gewesen mit Jren namen vnd farben. Durch Virgili Solis Maler vnd Bürger zu Nürnberg mit sonderm fleys gemacht, Nürnberg.

Solis, Virgil (1882), *Virgil Solis' Wappenbüchlein*, Liebhaber-Bibliothek Alter Illustratoren in Facsimile-Reproduction, V. Bändchen, München.

Solovjev, Aleksandar (1932), "Postanak ilirske heraldike i porodica Ohmućević", *Glasnik Skopskog naučnog društva*, Vol. XII, Skopje.

Solovjev, Aleksandar (1954), "Prinosi za bosansku i ilirsku heraldiku", *Glasnik Zemaljskog muzeja – nova serija – Arheologija*, IX-X, Sarajevo.

Röttinger, Heinrich (1924), "Neue Mitteilungen über Virgil Solis", *Zeitschrift für Bücherfreunde*, Neue Folge 16, Leipzig.

Thallóczy, Ljudevit (1892), "Vojvoda Hrvoja i njegov grb", *Glasnik Zemaljskog muzeja*, IV/1-4, Sarajevo.

Thallóczy, Ludwig von (1914), *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München und Leipzig.

Turner, Jane (1996), *The Dictionary of Art*, Vol. 29, New York.